

**RÄ HÑÄST'ABI NGE RÄ NT'ËT'I, RÄ 'MUI, RÄ FÄDI 'NE TENGÜ KÄ MA MÄY'Ä YÄ TÄHNINI 'NE
YÄ T'UHNINI NGE YÄ ÑÜHÜ'UA JA RÄ XEHKI NGE RÄ NDE'MÄ
RÄ 1 RÄ NTS'ANI**

**TI NJAUA TI NY'O RÄ
HÑÄ**

Nu rä tsuküä jaua i ne nge tä fädi, ti nhoki 'ne tä t'ëhk'ëi yä hnini nge yä ñühü 'ne ne'u yä jäi 'buhpu, nähmä ti nja rä nhokä 'mui bu mbo rä hnini 'ne ti njase rä ts'ut'abi; tä hnumänsü 'ne tä thëhti tengü rä ñomfëni, rä nt'ëhk'ëi, rä fädi, rä hñä, rä 'mui, rä ñä'ni 'ne ne'ä 'be kátho jabu ja rä hnini.

Nu rä xehki nge rä Nde'mä ramarañotho yä hnini 'ne ramarañotho yä hñä i jaua, nu'ny ke yä t'uhnini 'ne yä tähnini nge ñä n'a rä hñä bä fuht'u, tengütho yä Mënthe, yä Totonacas o yä Tutunakuj, yä Mixtecas o yä 'Ñuu Savi, yä Tepehuas o yä Hamaispini, yä Ñühü o Hñähñü, yä Popolocas o rä N'guiva 'ne yä Mazatecas o yä Ha shuta enima, nu yä hnini'u ke'u mä ya'atho xä 'muhkua ja rä xehki nge rä Nde'mä u 'ne nat'ä tengü kä nzo'u, tengü kä 'mu'u, tengü kä mpe'u, 'ne tengü kä yot'ä rä ts'ut'abi u, nge ko bä fuht'u 'ne njabu rä 'mui u.

Nu yä nt'ët'i yä hnini 'ne yä jäi nge yä ñühü bä ëhkua ja rä Hñäst'abi jaua, täza n'atho o yoho-hñü bu ti t'an'ä; 'ne numu bi njabu, ke'ä rä 'bet'o o ke'ä rä ts'ut'abi ko tä 'yan'ä be.

Tä t'orbabi nguenda 'ne tä t'orbabi rä ts'ut'abi yä jäi 'ne yä hnini nge rä ñühü, nu rä Dätst'abi 'ne yä Ts'ut'abi bupu ja yä Ayuntamientos setho nge tä yurbabi nguenda rä hñä bä ë'kua:

- Tä thërpi, tä ts'ühp 'ne tä t'ëhk'ëi tengü kä bupu mbo rä hnini yä hnini, tengü kä nso'u, tengü rä nt'ëhk'ëi, tengü rä fädi 'ne ketho tä t'utbabi nguenda nge n'angün'a u ja bi fupu 'be rä ñähni i jabu'u, kemu n'ank'ëitho o yodo-hñü bu nja'u;
- Ko ränge'ä rä nzehte yä jäi nge rä ñühü tä thoni hápu ti nho'ä n'a rä 'mui i 'bu'u o n'a rä n'u i 'bu mu bi mpa'ä rä 'mui 'ne ne'ä rä 'befi;
- Nu tengü rä ts'ut'abi i ja yä hnini nge yä ñühü 'bu ja yä hnini tä kuat'i 'ne tä me nt'ëhk'ëi bu ja rä tsuküä Dätst'abi ä, nähmä ketho ti njabu ti ten'ä rä hokä hñä 'ne rä hokä nts'ühpi.

RÁ 2 RÄ NTS'ANI

**RÄ NT'ET'I YÄ
HÑÜHÜ 'NE NE'U YÄ
HNINI**

Nu rä Hñäst'abi jaua i ëhk'ëi 'ne numänsü yä ts'ut'abi yä hnini i ñä n'a rä hñä, nge nu'ü ke'ü yä jäi 'buhpu ja rä hnini bi huan'ü, 'ne ketho bi nehpe nge nu yä ts'unt'ü 'ne yä xihsu bi män'a rä ñomfëni numü mi nja rä nthani.

Nu yä hnini nge yä ñühü 'ne ne'ü yä jäi i ja rä nt'ët'i, nge ko rängehse'ü o ko ränge'a rä ts'ut'abi, nge tä 'yahp'a rä täst'abi n'a rä 'befi, n'a rä nzehte o tä 'yan'a n'a rä hñä nge né nge tä pädi.

Ti nja nge ti mumänho 'ne tä me nts'ühpi yä hnini nge yä ñühü, 'ne tä t'orbabi rä hokä ts'ut'abi mü himbime hnümänsü, bi me mä uni, bi me nt'ët'i bu ja yä hnini, bi me nts'imbi yä t'unxubäsi o yä t'uts'unt'ü 'ne bi me nts'its'i ü.

Nu yä hñä i ñä händä nehpe ti me'ü 'ne män'a ti ma mä'yä ü.

Ti pehti 'ne tä ten'a rä hñäst'abi nähmä händi me'a rä hñä, rä fädi, rä 'müi, rä he, rä ñomfëni, rä 'bita, rä hnei, rä nt'ëhk'ëi 'ne katho rá mpe rä 'müi bu ja rä hnini.

Ti njase tengü rä 'müi mbo rä ngü, tengü kä nzofo 'ne kä 'muhpu ja rä hnini, nähmä händi nja n'a rä sui o hñmän'a ti ma mä'yä n'a rä nsui mü ya ja 'ne tä thimbabi hápu ti nho'a; peke nun'ü rä hñä jaua setho nge tä hnümänduxki 'ne tä hnümamädi n'angün'a rä jäi 'buhpu ja mbo rä hnini.

Händaza nge nu n'a rä jäi i ñä n'a rä hñä o rä ñühü ta t'erbu ja rä hnini'a.

RÁ 3 RÄ NTS'ANI

**RÄ MPE YÄ XISU, YÄ
TS'UNT'U, YÄ HMU'TE
'NE YÄ PÄTSI NGE ÑÄ
N'A RÄ HÑÄ**

Nu rä täst'abi tä xifi, tä ñühti, ti 'yombi 'ne ti njaui rä ñähni yä hnini nge yä ñühü, nähmä nuyu tä nehpu yä xisu nge tä män'a rä ñomfëni 'ne tä yot'a rä 'befi bu já rä ts'ut'abi i jabu ja rä hnini, 'ne tengü kä nja rä 'befi bu, rä 'müi 'ne tengü kä nzofo n'angün'a ü.

RÁ 4 RÄ NTS'ANI

TI MÄNDASE 'NE TÄ HUANSE

Nu yä Dähnini 'ne yä T'uhnini nge rä Nühü jase rä nt'ët'i nge tä huahni tengü ti 'muj, tengu ti nzofo, tengu ti ñut'i 'ne tengu ti nehpe ti ma mä'yä rä hnini, 'ne nu rä hñä'ä tä kuarbu ja rä Hñäst'abi ä 'ne numu bi t'orbabi n'a rä niti rä ts'ut'abi tä thërpäbi tengü rä 'muj u 'ne tengü rä nsofo u.

RÁ 5 RÄ NTS'ANI

RÄ FÄDI 'NE RÄ NSATI RÄ MPE RÄ JÄI NÄ MÄN'A RÄ HÑÄ

Ja rä hokä nt'ët'i nge tä ñüdi 'ne män'a tä zühpa rä fädi 'ne yä ñomfëni. Nu rä Dätst'abi 'ne yä ze'mi 'bupu ja yä t'uhnini tä noxu yä hnini nge yä Nühü u nähmä hindi meti, tä ts'ühpi 'ne män'a ti ma mä'yä yä fädi jabu ja yä hnini u.

- Tä hnepe nge ti 'mu'ä rä fädi 'ne rä 'maj 'ne hñjo'o ti xün'aña 'ne tä me nts'ühpi nge n'año rä 'muj nähmä ti njase tengü rä 'maj yä jäi.
- Tä me mä zahki, tä thoni, män'a ti ma mä'yä 'ne tä me nt'ühti yä bätsi nubu ja rä ngüxadi o koxthi nge hápu bä nëxä rä hnini, rä fädi, rä 'muj, rä ñomfëni, rä hñä, tengü kä thüts'i 'ne tengü kä 'bete.

Nu rä Dätst'abi 'ne yä ts'ut'abi 'bupu ja yä t'uhnini tä yot'e nge nu rä ngüxadi tä thërpü 'ne tä fähpü nge ramärañotho rä ñomfëni i ja, nähmä ketho tä thëhti nge ramärañotho yä 'muj 'ne ramärañotho yä jäi i 'bupu, tengütho yä hnini nge ñä män'a rä hñä.

Nu rä nsadi tä t'üt'u yä bätsi 'ne yä ts'unt'u 'bupu ja yä hnini nge yä Nühü nubu ja rä xehki nge rä Nde'mä, yoho rä hñä bu ti t'ü ä 'ne ramärañotho rä fädi tä ñü'ä.

RÁ 6 RÄ NTS'ANI

RÄ NZEHTE YÄ NÜHÜ NUBU JA RÄ NÄHNI NGE HÁPU TI MA MÄ'YÄ RÄ XEHKI NGE RÄ NDE'MÄ 'NE NE'U YÄ T'UHNINI

Nu rä Dätst'abi 'ne yä ts'ut'abi 'bupu ja yä t'uhnini tä yot'e 'ne ti ja nge tä yospabi rä nähni yä hnini nge yä Nühü nubu ja rä nähni ti nja bu bi hmä nge hápu ti ma mä'yä rä xehki nge rä Nde'mä 'ne ne'u yä t'uhnini nähmä ketho nge nu'ä 'be nee'u 'ne ne'ä rä ñomfëni u tä kuarbu'ä 'ne nähmä ti 'mumäho u, ti nja rä nts'ihme u, ti nja rä nsahki, ti nzomänho 'ne ti njabu hápu ti 'mu'u.

RÁ 7 RÄ NTS'ANI

**RÄ HAI, RÄ DEHE 'NE
KATHO 'BE JABU JA RÄ
HNINI**

Nu yä hnini nge yä Ñühü ti nze^hmi yá me^fi yä dätst'abi nähmä tä hyoni hápu ti jahpi nge tä yurbabi nguenda, tä zühpi, ti jamänsü, ti ho'ki 'ne tä hyon'ä 'be jabu ja rä hnini u; tengütho rä za, rä dehe, rä hai, 'ne ketho nu'u yä jäi u ke'u ko rämudi ti nja rä nt'ët'i nge ta hyoni 'ne ti pehp'ä 'be jabu ja rä hnini u.

RÁ 8 RÄ NTS'ANI

**RÄ ÑHÄNI 'NE RÄ
NTS'ÜHPI U YÄ HOKÄ
NT'ËT'I'BEFI YÄ HNINI
NGE YÄ ÑÜHÜ**

Nu yä tä'befi 'ne yä t'u'befi tä zühpä rä nt'ët'i u yä ñühü nge tä hnepe nge tä tin'ä n'a rä hokä 'befi.

RÁ 9 RÄ NTS'ANI

RÄ TS'UT'ABI RÄ ÑÜHÜ

Nu rä ts'ut'abi Nde'mä 'ne ne'u yä ts'ut'abi 'bupu ja yä t'uhnini tä ñëhk'ëi tengü kä ho'ka n'a rä sui bu ja rä hnini u yä Ñühü; nge nu'u jaze tengü ka 'muhpu ja rä hnini u, nu tengü ka yot'ä rä ts'ut'abi u, tengü ka hókä n'a rä sui u 'ne nu'ä rä hñä ta kohpu mu bi hókä n'a rä hñä u tä me hnots'e nge ko ränge'ä yä ts'ut'abi Nde'mä nu, peke nun'u rä hñä nu uenthö tä hñëti nge kathyo tä hyonbäbi rä nho n'angün'a yä jäi 'bupu ja yä hnini u.

RÁ 10 RÄ NTS'ANI

**RÄ ÑÄN'I 'NE TO'O TI
ÜN'Ä**

Nu yä jäi 'bupu ja yä hnini nge yä Ñühü i ja rä nt'ët'i nge ti nja n'a rä hokä ñän'i u, ko ke'ä rä 'befi rä Dätst'abi nge tä hñëti nge ti nt'ün'ä n'a rä hokä ñän'i u nähmä ti mumänho'u.

RÁ 11 RÄ NTS'ANI

**RÄ MPEHTI RÄ NT'ËT'I
RÄ MPE YÄ ÑÜHÜ**

Nubu ja yä hnini ketho 'bu yä jäi nge yä ñühü setho ketho tä yurbäbi nguenda 'ne tä yot'e nge ti pehti yoho-hñü rä jäi nähmä ke'ä ko tä yurbäbi nguenda 'be tho yä hnini nge yä ñühü u, nähmä ketho ti zëti 'ne ti hokpä 'be'ä rä ñähni o rä 'mui i ja u.

RÁ 12 RÄ NTS'ANI

RÄ NGÜ'MEFI NDE'MÄ RÄ MPE YÄ HNINI NGE YÄ ÑÜHÜ

RÁ 1 RÄ XEHI

**HÁPU BÄ NËTS'I, 'BE I
T'OT'E 'NE 'BE RÄ 'BEFI**

Nu rä ngü'mefi Nde'mä rä mpe yä hnini nge yä Ñühü, rä ñäst'abi bu mi muhnu i jase rä nt'ët'i nu i jase rä meti nu 'ne sa nge ta huanse tengü

YÄ NGÜ'MEFI NDE'MÄ ti mpefi, hápu ti ku'ti 'ne hápu ti pehpä rä t'ofó ti nt'ün'u, 'ne Nde'mä
YÄ MPE YÄ HNINI NGE bu ni kohn'u.
YÄ NÜHÜ

Nunü ko urbäbi nguenda u yä hnini nge yä nüühü nu 'ne yä hnini yä jäi
nge yä mboi, 'ne ko hëti nda'ä tä t'ot'e, tengü, hápu ti nja, to'o tä yot'e,
numu tä pomänho, to'o ti mpefi, to'o ti 'yombabi, to'o tä yurbäbi
nguenda 'ne tä thëhti nge tä t'ot'e xänho n'a rä 'befi, n'a rä nähni o
n'a 'be nee nge tä me nt'ot'e nge tä yot'u yä dätst'abi nähmä tä
thërmu mäjuäni i nts'ühpi 'ne i t'ëhk'ëi yä nt'ët'i yä hnini nge yä nüühü
'ne yä hnini yä 'boh'ëi, 'ne tä t'urbäbi nguenda mu ni ma mä'yä yä
hnini u, 'ne i nts'ühpi ä rä ñomfëni 'ne rä 'mui u.

Nu rä ngü'mefi, kehnu rä hñä bä ëhkua tä ten'ä:

- I. Tä t'ëhk'ëibi 'ne tä ts'üpä rä nt'ët'i yä hnini nge yä nüühü
nge sa tä huanse tengü ti 'mui 'ne ketho ti mändase;
- II. Tä zühpi, tä yorbä nguenda 'ne tä hyë'ti nge ramärañotho
rä ñomfëni, ramärañotho rä 'mui 'ne ramärañotho rä hñä
i ñäua ja rä Nde'mä, 'ne ketho tä hyë'ti tengü rä
nthänts'ä'mui, tengü kä nzofó, tengü rä ts'ut'abi 'ne tengü
kä mpe'u yä hnini.
- III. Tä yot'e nge raxtihtumänhotho 'ne raxtits'üptho u yä
hnini jaua ja rä xehki nge rä Nde'mä, nähmä hängän'a tä
t'embu 'ne hängän'a tä me mä uehke'u nähmä ketho
katho yä jäi tä hyë'ti nge ramärañotho rä hñä 'ne
ramärañotho rä ñomfëni i jaua, setho tä zühpi 'ne tä
numänduxki rä ü'änts'ä'mui yä hnini.
- IV. Ta ja 'ne tä yot'e nge nu yä täst'abi 'ne ne'ä rä 'befi ot'u o
'be'ä n'a rä 'befi née ti tu'mu, tä yurbäbi nguenda 'ne tä
hyë'ti tengu rä ü'änts'ä'mui 'ne rä ü'änts'äñomfëni yä
hnini.
- V. Tä nüudi 'ne tä nehpe nge nu yä hnini tä pädi tengü ti
zühp'u yä hai, yä dehe, yä za 'ne ne'ä 'be jabu ja yä hnini.
- VI. Tä nüudi 'ne ti 'yon'ä rä hñä nge nu rä xisu 'ne rä ñohu
ráiku'u 'ne ráiku rä nt'ët'i u, ti 'yombäbi bu ja yä tä'befi 'ne
yä 'befi rä mpe yä Ts'ut'abi nähmä ketho nu rä xisu nge rä
nüühü 'ne rä xisu nge rä mboi tä pä'ä rä nt'ët'i 'ne tä pädi
nge tä män'ä rä ñomfëni.
- VII. Numu jabu n'a rä hñä nge nee tä me mähoki o nee tä me
mä pädi nge rä mpe rä ts'ut'abi 'ne sa nge ko ti ts'ombi o
tä 'yorbä rä n'u u yä hnini yä nüühü 'ne yä hnini yä 'bok'ëi,
be rä mudi tä t'orbäbi n'a rä hokä nt'äni u nähmä tä t'ospä
rä ñomfëni, 'ne nu'ä 'be tä män'u ke'ä ti nja'ä.

VIII. Tä yot'e 'ne ti 'yombäbi nge nu'ua ramäraño^{tho} rä ts'ut'abi i jaua 'ne setho nge tä thërpäbi tengü rä 'm_{ui} yä hnini nge rä ñühü 'ne tengü rä ts'ut'abi i orbu ja rä hnini u.

Nu rä ngü'm_{efi}, kehnu rä hñä bä ëhkua ta rä 'b_{efi} nu 'ne kehnu ja nge tä yorn'u:

- I. Tä hyëti 'ne tä yorbäbi nguenda hápunjuäntho ti ma'a n'a rä 'b_{efi} tä yot'a n'a rä dätst'abi, nähmä ketho tä m_e nt'urbi nguenda u yä hnini nge yä ñühü 'en yä hnini yä jäi nge rä mboi.
- II. Tä hñëti 'ne ti nzehte, 'ne tä yorbäbi nguenda mu tä pomänho n'a rä 'b_{efi} i nee tä yot'u yä 'm_{efi} yä ze'mi bu ja yä hnini, nu yä dahnini o t'uhnihni.
- III. Ti 'yombi, tä sühpi, tä numänduxki 'ne ta ja nge tä fädi nda'a yä nt'ët'i yä hnini nge yä ñühü 'ne yä 'bok'ëi.
- IV. Ti 'yombi, tä sühpi, ti zeti 'ne män'a tä nox'a rä mändase yä hnini nge yä ñühü 'ne yä hnini yä jäi nge yä mboi.
- V. Tä hñë'ti tengü ti t'ot'e 'ne hápu ti m_e nt'ot'e n'a rä 'b_{efi} nge bä ñëhë nge rä m_{pe} yä hnini nge yä ñühü 'ne yä hnini yä 'bok'ëi.
- VI. Tä ma ti 'yombi 'ne tä m_{uti} nge tä hñë'ti há ti nja'a rä hñä nge tä m_e nts'ühpi 'ne tä m_e hnumänduxki, 'ne tä m_e nt'ëhk'ëi yä nt'ët'i yä hnini nge yä ñühü 'ne yä 'bok'ëi.
- VII. Tä yot'e, tä mä 'ne tä nehpe nge ti nja n'a rä nhoki bu ja yä he'mi ts'ut'abi nähmä ketho tä kuarbu 'ne tä m_e nthembibu yä nt'ët'i yä hnini nge yä ñühü 'ne yä jäi nge yä 'bok'ëi.
- VIII. Tä yot'e 'ne ti nzehmi yä hnini nge yä ñühü 'ne yä hnini yä 'bok'ëi nähmä ti nja rä hñä nge tä t'ot'a rä nt'a'ni 'ne tä m_e nsahni há ti ñän'u yä nt'ët'i yä hnini nge yä ñühü 'ne yä hnini yä 'bok'ëi.
- IX. Tä hyoni 'ne tä hñë'ti há ti jápi nge nu yä nt'ët'i yä xisu bupu ja yä hnini nge yä ñühü 'ne yä hnini nge yä 'bok'ëi tä t'ëhk'ëi bi u, tä ts'ühpu nähmä ketho ti m_umänho yu.
- X. Tä hñë'ti nge tä t'ëhk'ëi bi, tä hnumänduxki 'ne tä m_e hñäni'u yä bät_{si}, yä ts'unt'u, yä hmu'té nge yä ñühü 'ne yä jäi ni nëxp_u ja yä hnini nge yä 'bok'ëi, ne'u yä dähk'ëi, n'a rä jäi nge hëmbä hé ni n'u, yä jäi nge naño rä 'm_{ui} nee tä yot'e o née ti muhmi n'a rä jäi nge raiküwi, nähmä

- hĩngān'a nge nu yā jāi u tā tho'ā n'a rā mumān'u o hĩndā me hnumānduxki.
- XI. Tā hñē'ti nge tā t'ēhk'ēi bi 'ne tā hnumānduxki bi yā nt'ēt'i yā jāi nge yā ñühü o yā jāi nge yā 'bok'ēi, nge xā nsohpu yā hnini, xā ma mánanguati o kehkuja rā M'onda o mánanguati rā ximhaj.
- XII. Tā yot'e nge tā fādi, tā hnumānduxkibi 'ne tā t'ēhk'ēi bi yā nt'ēt'i yā hnini nge yā ñühü 'ne yā hnini yā 'bok'ēi, nāhmā ketho tā hyoni há ti jahpi nge ti mpefi 'ne tā t'ormānhobi n'a rā 'befi bu ja yā hnini u nāhmā tā ma mǎ'yā 'ne njuāntho ti 'mu'u.
- XIII. Ti nzehte 'ne raxtinzeht'h'ui yā 'mefi yā tǎst'abi nāhmā nu yā hnini nge yā ñühü tā t'orbabi n'a rā hokā ts'ut'abi mu bi zombu ja rā dǎts'ut'abi u.
- XIV. Tā yot'e 'ne tā nēhpe nge nu yā hnini nge yā ñühü 'ne yā hnini yā 'bok'ēi ti 'mu'ā to'o tā poni nge ti ñā nge korānge'u nāhmā ti 'mu' ā n'a rā representante bu ja rā política'u nāhmā ketho tā za nge tā huahnā rā jāi to'o nēe nge ti porpabi u.
- XV. Ti nzehte nāhmā mǎn'a ti ma mǎ'yā há ti me hñāni 'ne ti me nts'ühpi u yā hnini yā jāi nge yā ñühü 'ne katho 'be jabu ja rā haj u.
- XVI. Raxtinzeht'howi yā jāi to'o rā 'befi nge nāhmā ti 'yombābi 'ne tā ñüh't'u yā hnini nge yā ñühü 'ne yā hnihni yā 'bok'ēi há ti jahpi nge tā zühpā rā haj ne'ā 'be ka jabu tengütho rá téhe, rá za, rá haj bu ja yā hnini.
- XVII. Ti nzehte, ti n'owindetho 'ne tā ñü'ā n'a rā 'ñuu 'ne raxtinzeht'howi to'o rā 'befi nge tā ñüdi 'ne ti ho'kā n'a rā sui mu ja n'a rā sui bu ja yā hnini nge rā ñühü o yā hnini yā 'bok'ēi, numu ja n'a rā sui nge rā haj o he ni sui bu ja rā hnini o n'a rā sui ts'ut'abi.
- XVIII. Tā hñē'ti tengü u yā 'befi 'ne hápu ti yot'ā rā 'befi rā dǎtst'abi nāhmā ketho tā hyērmu ne'u yā hnini nge yā ñühü i kurbu ja yā 'befi nee tā yot'ā 'ne ti njabu ti me nts'ühpi yā nt'ēt'i u, nāhmā mǎn'a ti ma mǎ'yā yā hnini u.
- XIX. Tā yot'e, ti 'yombābi 'ne nāhmā tā fādi 'be n'a rā hñā xā fāhpu ja yā hnini nge yā ñühü 'ne 'be n'a rā he'mi xā me nthüts'i bu nāhmā ketho ti njabu ti ko'ā rā ñomfēni u yā jāi u 'ne ti 'bespā u.
- XX. Ti nzehte 'ne tā nuxu yā hnini mu i nee nge ti ho'kā n'a rā hnini 'ne ti ho'kā n'a rā 'mui u.

- XXI. Tä hyoni há ti jahpi, tä 'yá'ni, tä 'yá'di, tä hñěrmu tä t'ot'e 'ne tä hñěrmu tä pumānho n'a rá 'bēfi tä t'orbū ja n'a rá hnini nge rá ñühü o yá hnini yá 'bok'ēi nge há ti mē māhoki o ti mē māno'ti n'a rá 'bēfi, tengütho yá 'ñuu, yá ngüxadi, yá ngü, yá 'rani, rá sibi, rá hokä déhe, rá drenaje 'ne katho māhyoni bu ja rá hnini, nāhmā ketho tä hnep'u yá hnihni u nge tä ma mā'yā, ti nja mānho'ā rá zē'mi ketho 'ne ti nja mānho'ā rá 'bēfi.
- XXII. Ti nzehte, tä ñüdi, ti ün'ā n'a rá hokä ñomfēni u yá ts'ut'abi 'ne yá zē'mi 'bupu ja yá hnini nge yá ñühü 'ne yá hnini yá 'bok'ēi, nāhmā nu'mu bi ho'kā n'a rá hñā'u nge rá mpe'ā yá hokä nt'ēt'i n'ank'ēi o yonk'ēi tä yormānho rá 'bēfi u.
- XXIII. Ti nzehte mu bi t'orbā n'a rá hokä nt'ā'ni u yá hnini nge yá ñühü 'ne yá hnini nge yá 'bok'ēi, numu bi nja n'a rá hñā nge tä mē mā pati bu ja rá ts'ut'abi o nemu há ti yut'ā n'a rá t'ofō nge ti mpehpū ja rá Nde'mā, 'ne numu nu rá hñā'ā i ja nge ko ti ts'ombi o tä mex'u yá hnini nge rá ñühü 'ne ne'u yá nt'ēt'i u.
- XXIV. Ti nzehte 'ne ti ün'ā n'a rá ñomfēni u mi'ra yá ngü'mēfi yá mpe rá zē'mi bu ja yá t'uhnini, yá dāhnini o yá ngü'mēfi nge ti mändase mu bi nja n'a rá ñāhni nge rá mpe yá hnini nge yá ñühü o yá hnini yá 'bok'ēi.
- XXV. Tä yot'e, tä yurbābi nguenda, ti ja 'ne tä hñěrmu tä pomānho u yá 'bēfi nge tä t'ot'e nāhmā ti nja mānho u yá hnini nge yá ñühü 'ne yá hnini yá 'bok'ēi, nāhmā mān'a ti ma mā'yā u 'ne ti nja mānho rá ü'ānts'ā 'mūi u.
- XXVI. Tä yot'e, tä 'yati, ti ja nge tä hñā rá nzahki, tä tē'ni 'ne tä yurbābi nguenda numu bi thüxā rá hñā há ti ma mā'yā n'a rá hnini o 'bē mā 'bēfi ti 'mēhpū nge rá mpe yá hnini nge yá ñühü, 'ne raxtinzehtō u yá hnini nu'u née nge tä ma mā'yā 'ne ti nja mānho.
- XXVII. Ti zēti 'ne tä noxu yá 'bēfi jabu ja yá hnini nge yá ñühü 'ne yá hnini yá 'bok'ēi, 'ne tä hyoni há ti jahpi nge nu'u tä tin'ā 'bē tä mē'u 'ne tä tin'ā há ti mpehp'u, ti nja yá 'bēfi 'ne ketho ti nja rá tecnología, nāhmā mān'a ti ma mā'yā rá 'bēfi u, tä mā mānho 'bē pē'u 'ne ketho tä mē njū'ti xānho'ā rá 'bēfi u.
- XXVIII. 'Ratimpehmi u yá 'mēfi rá dātst'abi nāhmā ti nzehte 'ne ti jahpi nge tä hñā rá ts'eti ā rá 'bēfi jabu ja yá huāhi, mits'u rá huāhi nge 'bē sí rá jāi, nāhmā hinganandi ti mē'ā 'bē'ā tä sí u yá jāi 'bupu ja yá hnini.

- XXIX. Tā kuat'i 'ne tā mān'ā rā ñomfēni bu ja yā dānpehti ua ja rā ximhaj, nubu ja ti 'mu mi'ra ketho nge raingü rā 'befi i pehmi.
- XXX. Tā yot'ā n'a rā 'befi nubu há tā ñüdi 'ne tā xahni tengü u katho yā hñä rā mpe yā hnini nge yā ñühü 'ne yā hnini yā 'bok'ei.
- XXXI. Ti ñähniwi ni tā kohmi n'a rā hñä mi'rá yā ngü'mefi nāhmä 'ra ti mpehmi nge korānge'u yā hnini nge yā ñühü 'ne ne'u yā hnini yā jäi nge yā mboi.
- XXXII. Ti ñähniwi yā tā'befi 'ne yā t'u'befi 'ne raxtinzehmi yā hnini nge yā ñühü 'ne yā hnini yā 'bok'ei, nāhmä tā hñē'ti 'be tā za tā yot'e nge korānge'u yā hnini u.
- XXXIII. Ti fuhti, tā yut'i 'ne tā hñē'ti há ti hñüxä n'a rā he'mi há ka ti ñowi tengü yā hnini nge yā ñühü 'ne yā hnini yā jäi nge yā mboi i ja.
- XXXIV. Tā kuat'i nāhmä tā hñē'ti há ti t'u'ā nguenda há ka tā yot'ā rā t'ofo bi nexpu ja rā dätst'abi nge ti mpe'ā n'a jeya ngü n'a jeya 'ne tā hñē'ti nge tā me nt'urbi nguenda ketho yā hnini nge rā ñühü 'ne yā hnini yā 'bok'ei.
- XXXV. Tā 'yadi, tā yot'e, tā 'yurbä nguenda 'ne tā hñērmu tā pumānho rā t'ofo bä ts'a'ni nge ti me mä 'yombi 'ne tā ja nge tā t'ëhk'ei u yā nt'ët'i u yā hnini nge yā ñühü 'ne yā hnini yā 'bok'ei nāhmä tā ma mä'yä yā hnini u, 'ne ti nte rā 'mui u, rā ñomfēni u 'ne ne'ä rā haj nubu há 'bu u.
- XXXVI. Tā mä 'ne ti ün'ä n'a rā ñomfēni nubu há tā t'a'ni há mä ku'ti rā t'ofo kä ñē'he nge rā mpe yā hnini nge yā ñühü 'ne yā hnini yā 'bok'ei.
- XXXVII. Ti thokä rā nzehte nu bä ñē'he nge yā mpe yā tāhnini 'ne yā t'uhnini nge yā ñühü 'ne korānge'u yā ze'mi o yā jäi xä huahni nge yā 'bet'o u tā hñān'ä rā nzehte u, nāhmä ti njamānho rā hokä nt'ët'i u 'ne tā ma mä'yä rā hnini u, rā 'mui u 'ne ne'ä kä nzühpä rā haj u.
- XXXVIII. Tā me nt'ot'e yā centros coordinadores yā mpe yā hnini nge yā ñühü bu há ni 'mu yā jäi nge yā ñühü nāhmä ti me mä 'yombi 'ne tā hyoni há ti me mä jahpi nge tā me hñāni 'ne tā thon'u yā nt'ët'i u yā hnini u.
- XXXIX. Tā mä 'ne tā hyoni há ti jahpi nge hīndānehpe ti meti, tā zühpi, ti ho'ki 'ne ti thokpäbi yā bätsi 'ne yā ts'unt'u ä rā fädi jabu ja yā hnini, rā 'mui, nu 'be xä tho'pu o 'be rā ñomfēni jabu, nu 'be n'a rā fädi xä nzo'u yā jäi nge yā tähk'ei 'ne ne'ä 'be katho nge orbu ja rā hnini u.

- XL. Tã nü há ti jahpi nãhmã hĩndi meti, tã zũhpi ‘ne mãn’a ti ma mã’yã ä rä fãdi i jabu ja rä hnini, rä fãdi n’ank’ëi o kãtho rä hnini, nge nu’ã ke’ã rä fãdi mãnãmã ä, ke’ã rä ‘mũi ä ‘ne mãya’ã xã nja’ã, tengũtho rä hnëi o rä ‘bita jabu ja yã hnini.
- XLI. Ti fũhtã rä ‘befi nubũ há hĩndi meti, tã ts’ũhpi, tã t’ũdi, tã nehpe nge tã ma mã’yã, ‘ne mãn’a ti nho mi’ra yã hñã ñãua ja rä Nde’mã, nãhmã ketho ti ‘mũ’ã rä pongãhñã yã hñã u.
- XLII. Ti mpefi nãhmã tã fãdi ‘ne tã mẽ mã ku’ti rä nsati ñũhũ bu ja yã ngũxadi ‘ne ketho tã kuat’i ‘ne ti nzehte mũ bi t’ot’u yã plan ‘ne yã programa rä mpe rä ngũxadi ‘ne ne’u yã he’mi mãhyoni bu, nãhmã nu’u ‘bexke ti ñëhe nge rä mpe yã hnini nge yã ñũhũ u, nãhmã tã zoni nge mãn’a ti ma mã’yã rä fãdi u, rä ‘mũi u, rä ñomfëni u, ‘ne tengũ kã ñurbu ja rä hnini u.
- XLIII. Tã ‘yot’e ‘ne tã hyoni hápu ti ün’ã n’a rä hokã nt’urbã nguenda u yã bãtsi, yã nxübãtsi, yã ts’unt’u, yã hmu’té nge yã ñũhũ ‘ne ne’u yã ‘bok’ëi.
- XLIV. Tã hyoni nge hĩndi ‘medi, mãn’a ti ma mã’yã ‘ne ti thontho rä ñãn’ã dãpo i jabu ja yã hnini nge rä ñũhũ.
- XLV. Ti ‘yombi ‘ne ti hã’tã rä ts’eti korãnge’ã rä nzehte rä Secretaria de Salud nge nu yã hnini nge yã ñũhũ ‘ne yã hnini yã ‘bok’ëi ‘ne ne’u yã jãi u, tã mẽ nt’ũni n’a rä hokã ñãn’i u, ‘ne numu bi njabu tã t’urbãbi nguenda rä ‘mũi u, rä hñã u, numu rä xisu o rä ñohu u, ‘ne nangũna u ‘raingũ ti t’urbã nguenda u.
- XLVI. Ti zeti ‘ne tã noxu to’o yã jãi ti mpehmi ä rä ñãn’ã dãpo, nãhmã nun’u tã t’ëhk’ëi ‘ne mãn’a tã t’urbãbi nguenda nu.
- XLVII. ‘Ra ti mpehmi yã hnini nge yã ñũhũ nãhmã nuyu tã za tã hyoni, ti nja, ti pehpi ‘ne tã hñë’ti há ti nja yã medios de comunicación, telecomunicación, ‘ne nu rä hñã’ã, ke’ã rä ñomfëni ‘ne rá hñã ti mẽ mãhyoni bu; ketho tã hñë’ti hápu ti hyon’u yã medios de información ‘ne ne’ã rä comunicación nge hĩngã yã mpe yã ñũhũ, yã públicos ‘ne ne’u yã privados.
- XLVIII. Ti nzehmi rä Secretaría de Igualdad Sustantiva nãhmã ti njã ‘ne tã yot’e nge nu yã xisu nge yã ñũhũ tã kuat’i ‘ne tã mãn’ã rä ñomfëni mũ bi njã n’a rä ts’ut’abi o rá ‘befi rä mpe rä ze’mi bu ja yã tãhnini ‘ne yã t’uhnini, nãhmã ketho hĩnimant’ã ti njã, tã ts’ũhpi ‘ne tã kuahpu hĩngã mẽ nt’urbi

- nguenda u, o kä m nt'orbe rä n' u yä xisu, yä hmu'té, 'ne yä nxübätsi nge yä ñühü 'ne ne' u yä mpe yä 'bok'ëi.
- XLIX. Ti nze^hmi yä jäi yä 'be^fi nge tä hñë'ti nge tä m nts'ühpⁱ u yä hokä nt'ët'i 'm^ui, 'ne ne' u yä ñomfëni u yä hnini nge yä ñühü 'ne yä hnini yä 'bok'ëi.
- L. Tä ñüdi há ti t'a'ä n'a rä p^ongähñä nge ti ze' u yä hnini nge yä ñühü, num^u bi hyon'ä nzehte nge ti nja n'a rä ñähni o tä nee nge tä 'yon'ä rá nt'ët'i hñgi p^e nt'ëhk'ëibi o män'a rä ñähni ti njauⁱ yä dätst'abi o yä ts'ut'abi 'bu^pu ja yä municipios.
- LI. Tä ñüdi há ti m nth^e'ni rä hñätst'abi nge há ti m mäh^yoni n'a rä marca registrada nge bä n^expu ja n'a rä nzehte bi ü'ni o n'a rä 'be^fi bä ot'ä rä jäi nu to'o bi ün'ä rä nzehte.
- LII. Tä y^urbä nguenda o tä täht'ä rä Comisión Nacional de los Derechos Humanos o rä Comisión de Derechos Humanos del Estado num^u bi njá n'a rä hñä tä y^a'ni o tä xifi nge hñgäkehp^u o tä xifi há ti hok'ä rä 'be^fi ot'e.
- LIII. Ti ze'ti nge ti x^ati 'ne ti nt'ün'ä n'a rä he'mi u yä p^ongähñä nub^u hápu ti mä nge ti thokä rä né nge rä ñühü 'ne rä hñämfo u.
- LIV. Ti nzehte n^ahmä num^u hé bi njá, hé ni eventos o hé ti njabu ja n'a rä ayuntamiento nub^u há 'bu yä jäi nge yä ñühü, ti 'm^u'ä n'a rä p^ongähñä bu.

Nu rä ngü'm^efi Nde'mä rä mpe yä hnini nge yä ñühü tä yot'e 'ne ti pehp'ä n'a rä hokä nt'a'ni n^ahmä nu' u ja tä m nthembib^u yä hnini nge yä ñühü, n^ahmä tä k^uat' u yä ts'ut'abi u yä hnini nge yä ñühü 'ne ne' u yä hnini yä 'bok'ëi, 'ne tä män' u yä ñomfëni m^u bi m nts'a'ni, bi m nt'ot'e, bi m mä pehpⁱ 'ne bi m nth^e'ti m^u tä p^omänho rä Plan Estatal de Desarrollo nub^u há tä t'urbäbi nguenda há tä yut'ä rä t'of^o bä ts'a'ni nge ti mpehp^u ja yä hnini, 'ne nangüna k^atho 'be män'a rä 'be^fi nge tä t'ot'e, n^ahmä ketho tä t'ëhk'ëibi 'ne ti ñowi yä hokä nt'ët'i u.

Nun^u rä ngü'm^efi nu, tä ñëhk'ëi 'ne tä ñëhk'ëi tengü kä ñut'ä nangüna u yä hnini 'ne tengü kä nhuan' u 'ne ketho tä ñëhk'ëi n^ahmä ketho tä tembi nge ramärañ^otho yä ts'ut'abi 'ne ramärañ^otho u yä nze'mi i ja.

RÁ 2 RÄ XEHKI

**TO'O 'RA TI MPEHMI
'NE TENGÜ TI MPE'Ä RÄ
NGÜ'MEFI NDE'MÄ RÄ
MPE YÄ HNINI NGE YÄ
ÑÜHÜ**

Nu rä ngü'mefi kehyu bä ëhkua 'ra ti mpehmi nu:

- I. N'a rä Junta nge rä mpe rä ze'mi, nunu kehnü ko ti met'o nge tä t'urbä nguenda tengü ti mpefi;
- II. N'a rä Dirección General, nunu kehnü tä yurbäbi nguenda há ti ma rá t'ofu nu;
- III. N'a rä Consejo Estatal rä mpe yä hnini nge yä ñühü, nunu kehnü tä yurbäbi nguenda mü i kuat'i, i nt'a'ni, 'ne i jamänho n'a rä ñähniwi u yä dätst'abi kondä yä hnini nge yä ñühü 'ne yä hnini yä 'bok'ëi,
- IV. Yä Oficinas nubu há ti 'mu'ä yä 'mefi ä rä ngü'mefi 'ne ja tä zombu yä tähnini o yä t'uhnini numu bi nja n'a rá ñähni, n'a rä nt'a'ni i nee nge tä yot'e, o n'a rä nzehte i nee nge tä 'yati.

Nu rä ngü'mefi Nde'mä tä hñë'ti tengü 'ne há ti mpemänhowi mi'ra yä ngü'mefi rä mpe rä ze'mi Nde'mä, nähmä tä za nge ti ñomänho yä hokä nt'ët'i yä hnini nge yä ñühü 'ne yä hnini yä jäi nge yä mboi, 'ne nähmä tä za nge ti mändase u 'ne tä huanse tengü ti 'mu'u.

Nu rä Junta rä ze'mi kehyu bä ëhkua 'ra ti mpehmi yu:

- I. N'a rä Ze'mi, nunu kehnü tä rä ze'mi Nde'mä tä mhe rä 'befi nu;
- II. N'a rä Ze'mi nge rä mpe rä Ejecutivo, nunu ke'ä rä ze'mi Nde'mä tä ñët'ä;
- III. Nu yä vocal ko tä rä 'bet'o nangüna u yä ngü'mefi bä ñëhkua:
 - a) Rä Secretaría de Gobernación;
 - b) Rä Secretaría de Planeación 'ne rä Finanzas;
 - c) Rä Secretaría de Desarrollo Rural;
 - d) Rä Secretaría de Salud;
 - e) Rä Secretaría rä Nsati;
 - f) Rä Secretaría rä Medio Ambiente, Desarrollo Sustentable 'ne rä Ordenamiento Territorial;
 - g) Rä Secretaría de Bienestar;
 - h) Rä Secretaría de Igualdad Sustantiva;
 - i) Rä Secretaría de Turismo;
 - j) Rä Secretaría de Economía;
 - k) Rä Secretaria de Infraestructura, 'ne
 - l) Rä Secretaría del Trabajo.
- IV. N'a rä jäi nge ti ñä nge koränge'ä rä Consejo Estatal rä mpe yä hnini nge yä ñühü.

Nu rä jái to'o ti met'o bu ja rä Comisión nge yä hnini nge yä ñühü, rä mpe rä Congreso nge rä Nde'mä, uenthö tä ts'ohnä nge tä män'ä rä ñomfëni ä peke hindingjá rä voto ä.

Nu rä Junta nge rä mpe rä Ze'mi tä ñët'ä n'a rä Secretario Técnico ä.

Nu rä Ze'mi rä Ejecutivo, 'ne numu tä xi'ä rä Director General, tä za ti mbihtabi mu bi njá n'a rä junta u yä 'bet'o u yä instituciones públicas nge yä tähnini o yä t'uhnini, 'ne ne'u yä organización o yä asociación nge yä privadas nge 'raikü rä 'befiwi nu rä ngü'mefi i juaa, nähmä nu'u tä män'ä rä ñomfëni u.

Numu bi nja n'a rä mpehti ke'ä rä Secretario Técnico tä zohnä 'ne tä män'ä, numu tä rä ordinaria ä rä mpehti ä, mi kut'a mä pa ti nja mu bi hmän'ä, 'ne numu rä extraordinaria ä mi ra'te ma koho ora mu bi hmä nge ti nja'ä, 'ne setho tä mä ketho 'be tä hmämbu 'ne tengü ti nja'ä rä mpehti ä.

Nu rä Junta rä Ze'mi tä yot'u yä mpehti nge yä ordinarias u, kereke ngohó niti n'a jeya ti nja u 'ne nuyä extraordinarias kemu ko bi män'ä rä Ze'mi u, o ke'mu bi män'ä hñuu nk'ëi nge nu'u narbu ti mpehmi ti nja ä.

Numu bi nja rä mpehti rä Gobierno tä thé'ti nge kehpü mu i tho mäté u yä mi'mefiwi u 'bupu, 'ne numu bi ho'kä n'a rä hñä u kemu xängü to'o ti vota nge ti njabu ti ko rä hñä, tä t'ëmbi nge kehpü be, numu bi nja rä empate ke ko rä 'bet'o tä mä tengü ti ko'ä rä hñä, nu'ä rä voto ä ke'ä ko rä nzeki tä ti müi'ä nge ti nho'ä rä hñä ä.

Nu rä mpehti rä Gobierno kehyu yä hñä bä ëhkua tä rä 'befi ä:

- I. Tä hyërmu i numänho rä 'befi 'ne rä hñä bä män'ä rä Director o rä Directora General nubu hápu nehpe nge tä yut'ä rä t'ofo 'ne tengü ti pehpä rä t'ofo ti nt'ün'ä n'a jeya ngü n'a jeya;
- II. Tä mä tengü ti mpefi, nda'ä mits'u mforta 'ne hápu nehpe nge tä zon'ä rá 'befi yä ngü'mefi Nde'mä;
- III. Tä hñëti 'ne tä yurbäbi nguenda tengü ka mpe'u mi'ra yä ngü'mefi rä mpe rä ze'mi, tengü kä mpehmi yä hnini nge yä ñühñü u 'ne ne'u yä hnini yä 'bok'ëi, 'ne ketho tä hñërmu tä pomänho ä rä 'befi i ot'u;
- IV. Tä hñë'ti tengü ti mpefi, nda'ä rä hñä tä tenni nähmä ti mpemänhowi mi'ra yä ngü'mefi bu ja yä t'uhnini, yä tähnini, rä M'onda 'ne ne'ä katho rä ximhai, nähmä tä

- nehpe nge nu yä hnini nge yä ñühü 'ne ne'ä yä hnini yä 'bok'ëi tä kuat'u 'ne tä män'ä rä ñomfëni u;
- V. Tä zanse 'ne mätake'ä hängä 'be tä 'yan'ä rä Secretaría de Planeación 'ne rä Finanzas, hápu 'ne tengü bu ti hyon'ä rä nzehte ti nt'ün'i, peke nunu händä tho'ä ti ku'ä hangü nge bä ts'ambäbi 'ne zetho nge nu ya xi hmä nge hápu ti ku'tä rä t'ofu ke'ä tä yot'ä 'ne tä yormänho rä 'befi nu'ä ya xä compromete;
- VI. Tä mä 'ne tä huahni hápu ti ku'tä rä nzehte 'ne rä t'ofu bä ts'ambäbi, 'ne hápu ti pehp'ä hangü i thoki;
- VII. Tä hnehpe koränge'ä rä ñomfëni, koränge'ä 'be tä män'ä rä Director o rä Directora General, nge tä huanse hápu ti ku'tä rä nzehte ti nt'ün'i nge bi nexpu ja rä hñätst'abi ä rä Egresos nge rä Estado, nähmä tä fädi, ti me mäyombi, 'ne ti njamänho u yä hokä nt'ëti u yä hnini nge yä ñühü 'ne yä hnini yä 'bok'ëi, 'ne ti njä há ti ma mä'yä u yä hnini u;
- VIII. Tä nehpe koränge'ä tä män'ä rá Director o rá Directora General rä ngü'mefi, nge tä huanse tengü ti mefi, 'be tä mefi 'ne hápu ti ku'tä rä nzehte ti nt'ün'i;
- IX. Tä numu i numänho rä hñä nubu há ti me mä pehpi rä t'ofu, hápu tä yut'ä 'ne numu ke'ä mforta nge ti thon'ä.

Nu rá Director o rá Directora ä rä ngü'mefi ke'ä rä Junta de Gobierno tä ñët'ä 'ne ko ke'ä rä Ze'mi Nde'mä tä mä to'o nehpe nge tä 'me'ä rä 'befi ä.

Nu rä Director o rä Directora zetho tä rä ñühü ä, zetho tä rä mengobu ja n'a rä hnini nge rä ñühü ä o rä hnini yä 'bok'ëi 'ne xtänhotho mu ti ñä n'a rä hñä nge rä ñühü ä. Ketho, yaxti mefi 'ne ti ja rä fädi tengü rä 'befi tä yornu ja rä ngü'mefi ä, nähmä tä za nge tä yormänho ä rä 'befi tä t'ahpä.

Nu rá Director o rá Directora nge rä 'bet'o ä rä ngü'mefi nu, kehnu rä hñä bä ëhkua tä rä 'befi ä:

- I. Tä yut'i, tä hñë'ti, ti peti, ti met'o 'ne tä hñërmu i pomänho ä rä 'befi rä ngü'mefi nähmä tä yormänho rä 'befi bä ts'ambäbi nge bä ñëhpu ja rä Hñätst'abi ä;
- II. Tä yot'e 'ne ti njai n'a rä hokä nzofo nubu há ti nsüwi, ti ñähniwi xänho u yä hnini nge yä ñühü, nähmä raxtimehmi u, 'ne nu rä ñähni ti njabu tä hñërpäbi rä 'mu'i 'ne rä ñomfëni nähmä tä komänho rä hñä ti xi'u;

- III. Tã yot'e 'ne ti ün'ä hé ni he'mi nge i ja rä nt'ë'ti nge ti ü'ni tekongü ä rä 'befi nge i ot'e;
- IV. Ti nja rä nt'ë'ti nge ti mända 'ne tä nü 'be kä 'yo yä sui 'ne yä njüt'i, mätake'ä ne'ü a'ä n'a rä cláusula especial. Numu nge 'be män'a rä hñä 'be, 'be tä 'yahpä rä nt'ë'ti ä rä Junta de Gobierno.
- V. Ti üni, ti padi 'ne tä hñäk'ä n'a rä dant'ë'ti o n'a rä nt'ëti nge naño rä mpe, nge nu'ä, ke'ä ko ó rä 'ye nge ti ja'ü 'ne mätake'ä nu rä nt'ë'ti ä tä 'ya'ä n'a rä autorización o n'a rä cláusula especial ä;
- VI. Ti ñähte mu ko ó rä 'ye nge ke'ä ti ja'ä 'ne tä ten'ä rä hñätst'abi nge i ja nge tä te'ni;
- VII. Ti fuhti o tä hyepu n'a rä sui ts'ut'abi, mätake'ä 'ne'ä rä materia de amparo rä hñä xä fuhti o xä ñurbu;
- VIII. Ti pehti nähmä tä 'yot'ä n'a rä ñähni nubu há ti nho'ä n'a rä hñäts'ut'abi xä 'mudi 'ne nähmä hängä'yabu tä ma rä hñä ä;
- IX. Tã män'ä rä ñomfëni nge nu 'be rä fädi 'ne ne'ä hápu ka son'ä rä 'befi, nähmä ti nho'ü yä tsukuä tengütho yä hñätst'abi, yä reglamentos, yä decretos, yä acuerdos 'ne yä orden bi nexpu ja rä dätst'abi;
- X. Tã yot'e nge ti nja ä rä hñä bi komu bi nja yä Junta de Gobierno;
- XI. Tã xi'ä rä Junta de Gobierno nu'ä rä ñomfëni 'ne rä hñä bi män'ä rä Consejo Estatal nge rä mpe yä hnini nge yä ñühü;
- XII. Tã hñë'ti há tä yut'ä rä nzehte ti nt'ün'ä ngü'mefi peke tä ten'ä rä hñätst'abi ya bä ñëhe nge há ti me mä pehpi ä, 'ne ketho ti ta'ä rä he'mi nubu há ti mä tengü ti pehpä rä nzehte numu händä ti nt'üntho ä;
- XIII. Tã yo'te 'ne tä ñü'ä tengü ti mpehpu mbo rä ngü'befi nähmä tä nü mu i numänho ä rä Junta de Gobierno ä; 'ne ketho tä hñërmu kehpu ti mpe'ä nangüna ü mi'ra yä 'befi 'ne nemu kehpu rä 'befi tä yot'ä rä ngü'befi,
- XIV. Katho ne'ä män'a rä 'befi nge i ja nge tä yot'e o i ja nge ti ja bä ehpu ja rä hñätst'abi, 'ne katho ne'ä män'a rä 'befi nge tä zokpäbi rä Junta de Gobierno.

Nu rä Ngü'mefi ti nja n'a rä Consejo Estatal nge rä mpe yä hnini nge yä ñühü ä, 'ne nu'ä kehyu bä ehkua ti nzehte bu:

- I. 'Remar'a yä jäi nge tä pombu ja yä hnini nge yä ñühü o yä hnini yä 'bohk'ëi nähmä ketho tä me nthembi há bä nexu, há ni ko rä hnini u, 'be mä hñä i ñä u, nähmä nangüna tä

- za nge ti nzehte u. 'Ne ketho, tä hñep'u yä xisu nge tä kuat'i 'ne tä män'ä rä ñomfëni u.
- II. Yoho tä pombu ja yä nsati o nubu já n'a rä fädi, 'ne nu yä jäi u sehtho tä pädi tengü n'a rä ñähni rä mpe yä hnini nge yä ñühü;
- III. Yoho tä pombu ja yä mpehti xä 'yose yä ñühü, nu'u mä hühti nge yä organizaciones indígenas, 'ne nu'u ti mpe u nge koränge'ä rä hokä nt'ë'ti 'ne tengü ti ma mä'yä u yä hnini nge yä ñühü 'ne ne'u yä hnini yä 'boh'ëi,
- IV. Nu to'o ti nsehte bu ja rá Comisión nge rä mpe yä hnini nge yä ñühü bu ja rä Congreso ne'ä ketho ti nzehte ua ä.

Nu yä jäi tä me nthahni bä ehpu ja rá 1 rä fracción nubu ti me nthahni u, ke'ä tä te'ni tengü rä hñä bä nëxpü ja rä Junta de Gobierno ä, 'ne sehtho tä thehti nge nangüna yä jäi u i 'bu'ä to'o n'a rä hnini ti porpä u.

Nu yä jäi tä me nthahni bä ehpu ja rá 2 rä fracción 'ne rá 3 rä fracción, ketho tä te'ni mähmä rä hñä bä nëxpü ja rä Junta de Gobierno ä, peke nuyü sehtho kehpu ja rä convocatoria ti me nthahni yu.

Nu rä Consejo Estatal rä mpe yä hnini nge yä ñühü tä me nt'ot'e, tä yurbäbi nguenda 'ne tä män'ä rä ñomfëni, 'ne tä xi'ä rä Junta de Gobierno ne'ä rä Director o rä Directora General tengü i nëhpe nge ti ño n'a rä hñä o ti t'ot'ä n'a rä 'befi, nähmä ketho ti nja nge tä me nts'ühpi u yä nt'ë'ti 'ne tengü kä ma mä'yä u yä hnini nge yä ñühü. Nu rä Consejo Estatal tä t'ot'e rá hñuusnä bu ti mpehti u 'ne ti muhpu n'a rä jäi nu'ä to'o ti met'o bu rä mpehti tä yot'e 'ne kehse u tä huahni to'o rä jäi.

Nu rä Ngü'mefi ti nja yä oficinas, nubu há tä yospä rä ñähni o ti ün'ä rä nzehte u yä hnini nge yä ñühü 'ne tengütho rä hñä bä ehpu ja rä hñätst'abi nge tengü ti ma mä'yä rä xehki Nde'mä, nangüna yä oficinas u ti nja n'a rä Consejo Regional nge yä mpe yä hnini nge yä ñühü u, 'ne nubu ja tä hmambu, ti ün'ä n'a rä ñomfëni 'ne tä hmä tengü rä 'befi nge hnee nge tä t'ot'e nähmä tä ts'ühpä rä nt'ë'ti yä hnini nge yä ñühü 'ne män'a ti ma mä'yä u.

Nu rä 'mehti rä Ngü'mefi kehnu bä ehkua ka tä yurbu:

- I. Nu rä nzehte ti ün'ä rä Dätst'abi 'ne neu yä ts'ut'abi 'buhpu ja yä t'uhnini;
- II. Nu yä nzehte ti ün'u mi'ra yä jäi o män'a rä ngü'mefi nge tä hündimbench'i yä ts'ut'abi njaua ja rä M'onda o mänanguati rä ximhai 'ne ne'u yä nzehte nge ti nēxpu ja yä fideicomisos 'ne nuu zehtho tä māmbu nge rä fideicomisario ti ñē'ä;
- III. N'a rä mehti ti nja nge rä ngü o hinga rä ngü nge i ja nge tä hñäni, tä hñämāho nāhmä tä yot'ä rä 'befi;
- IV. Yä utilidad, yä intereses, yä dividendos, yä rendimientos, yä contraprestaciones 'ne katho 'be ja nge i ja rä nt'ē'ti nge tä hñäni o ti nt'üni, peke tä hñämāho nge ke'ä bä ēhpu ja rä tsukua ts'ut'abi ä,
- V. Nu n'a rä nzehte ti nt'ün'i nge korānge'ä rä 'befi tä yot'e, peke nu'ä tä ten'ä hñätst'abi i ja nge ya bä ñē'ä.

Nu katho 'be rä mehti rä ngü'mefi nu, händä rä mehtise to'o n'a rä jäi nu, nge rä mpe rä ts'ut'abi ä, hanjabu händäza tä thāmbäbi nu, hñjo'o tä za tä yot'ä mehti ä 'ne hīgānandi tä za nge tä kua'ä.

Nunu rä Ngü'mefi nu tä hñēhse 'ne tä yorbāse nguenda 'be'ä rä mehti nu nāhmä tä yormāho rä 'befi nu, 'ne hīgā nēhnu ko tä yorbäbi rä n'u 'be män'a rä hñätst'abi nge rä mpe u yä organismos descentralizados nu.

Nu rä 'befi ti njanu rä Ngü'mefi kondä yä 'mefi, tä ten'ä n'a rä hñätst'abi ya i ja'ä nāhmä ti mpemāho u.

Nu to'o tä yorbäbi nguenda tengü ti mpeh rä Ngü'mefi ke'ä n'a rä Órgano Interno nge tä ti mända rä Secretaría de la Función Pública ä, nu'ä ke'ä ko ti nja'ä rä nt'ē'ti nge tä yurbäbi nguenda ä nge bä ēhpu ja rä hñätst'abi nu'ä ni hü nge rä Ley de Entidades Paraestatales nu'ua ja rä xehki nge rä Nde'mä ä 'ne yabu son'ä rä nt'ē'ti ä.

FICHA TÉCNICA DE LA TRADUCCIÓN	
Lengua	Otomí
Variante lingüística	Nühü (sierra norte de Puebla)
Estado	Puebla
Alfabeto utilizado en la traducción	Norma de escritura de la lengua hñähñu (otomí). INALI
Título del documento traducido	Síntesis de la Ley de Derechos, cultura y desarrollo de los pueblos y comunidades indígenas del Estado de Puebla.
No. de cuartillas	17 cuartillas
Fecha	28 de marzo de 2023
Nombre del traductor (a)	Lizbeth Hernández Arroyo
Comunidad de origen del traductor (a)	San Pablito, Pahuatlán Puebla
Observaciones	